SAVDO LIBERALLASHUVI, KICHIK BIZNES EKSPORTI VA IQTISODIY O‘SISH: O‘ZBEKISTON MISOLIDA

Shaymanov Javlonbek Baxtiyorovich
Renessans ta’lim universiteti katta o‘qituvchisi
e-mail: javlonbekshym@gmail.com

Annotatsiya. Tezisda tashqi savdoni erkinlashtirishning kichik tadbirkorlik subyektlari eksportiga va yalpi ichki mahsulot (YaIM) o‘sishiga ta’siri xalqaro empirik tadqiqotlar hamda O‘zbekiston Milliy statistika qo‘mitasining 2010–2025-yillarga oid ma’lumotlari asosida tahlil qilinadi. 2017-yildagi valyuta liberallashuvidan keyin kichik biznes eksporti 2,76 mlrd dollardan 12,38 mlrd dollarga oshgani, uning jami eksportdagi ulushi 22,0 foizdan 36,6 foizga ko‘tarilgani ko‘rsatiladi. JSTga a’zolik jarayoni yakunlanayotgan sharoitda kichik eksportchilar uchun tarif bo‘lmagan to‘siqlarni kamaytirish YaIM o‘sishining muhim manbaiga aylanishi mumkinligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: savdo liberallashuvi, kichik tadbirkorlik, eksport, YaIM, iqtisodiy o‘sish, JST, O‘zbekiston.

Annotation. The paper analyses the impact of trade liberalisation on the exports of small businesses and on GDP growth, drawing on international empirical studies and 2010–2025 data from the National Statistics Committee of Uzbekistan. It shows that after the 2017 currency liberalisation, small business exports rose from USD 2.76 billion to USD 12.38 billion, and their share in total exports increased from 22.0% to 36.6%. The paper argues that, as WTO accession nears completion, reducing non-tariff barriers for small exporters can become an important source of GDP growth.

Keywords: trade liberalisation, small business, exports, GDP, economic growth, WTO, Uzbekistan.

Аннотация. В тезисе анализируется влияние либерализации внешней торговли на экспорт субъектов малого предпринимательства и рост валового внутреннего продукта (ВВП) на основе международных эмпирических исследований и данных Национального комитета по статистике Узбекистана за 2010–2025 годы. Показано, что после либерализации валютного рынка в 2017 году экспорт малого бизнеса вырос с 2,76 до 12,38 млрд долларов США, а его доля в общем экспорте увеличилась с 22,0% до 36,6%. Обосновывается, что в условиях завершения процесса вступления в ВТО снижение нетарифных барьеров для малых экспортёров может стать важным источником роста ВВП.

Ключевые слова: либерализация торговли, малое предпринимательство, экспорт, ВВП, экономический рост, ВТО, Узбекистан.

Kirish

Savdo ochiqligi va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi bog‘liqlik iqtisodiyot fanidagi eng ko‘p muhokama qilingan masalalardan biri. Ochiq iqtisodiyotlar tez o‘sishi haqidagi dastlabki xulosalar 1990-yillarda tanqidga uchragan: o‘sish va savdo bir-biriga ta’sir qilgani uchun oddiy korrelyatsiya sababiy bog‘liqlikni isbotlamaydi. Frankel va Romer (1999) bu muammoni geografik omillarni instrument

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

sifatida ishlatib hal qilishga urindi va savdoning YaIMdagi ulushi 1 foiz bandga oshishi aholi jon boshiga daromadni 0,5–2 foizga oshirishini aniqladi. Wacziarg va Welch (2008) esa savdoni liberallashtirgan mamlakatlarda islohotdan keyin yillik o‘sish sur’ati o‘rtacha 1,5 foiz bandga, investitsiyalarning YaIMdagi ulushi 1,5–2 foiz bandga yuqori bo‘lganini ko‘rsatdi. Irwin (2019) so‘nggi tadqiqotlarni umumlashtirib, savdo islohotlari o‘sishga ijobiy, ammo cheksiz bo‘lmagan ta’sir ko‘rsatishini, uning hajmi esa islohotlar majmuasiga bog‘liqligini xulosa qiladi.

Bu bahslarda kichik biznesning o‘rni kam o‘rganilgan. Holbuki rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda kichik firmalar bandlik va qo‘shilgan qiymatning katta qismini yaratadi. O‘zbekistonda kichik tadbirkorlikning YaIMdagi ulushi 2025-yilda 52,2 foizni tashkil etgan [8]. Tezisning maqsadi savdo erkinlashuvi davrida kichik biznes eksporti qanday o‘zgarganini baholash va bu jarayonning YaIM o‘sishidagi ahamiyatini ko‘rsatishdan iborat.

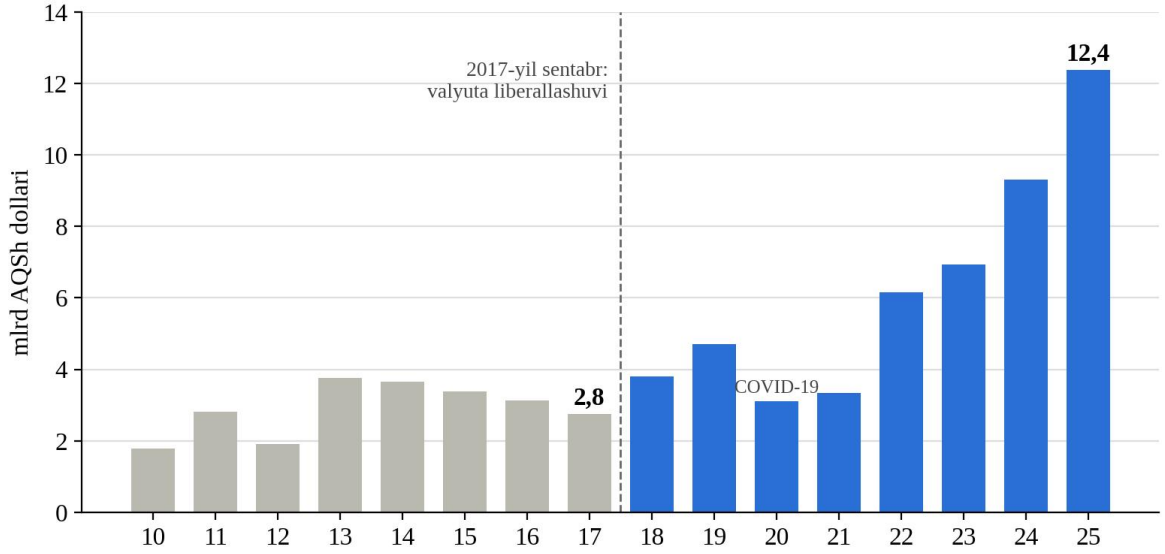
Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda Milliy statistika qo‘mitasining SIAT ma’lumotlar bazasidagi uchta qator ishlatildi: kichik tadbirkorlik subyektlarining mahsulot (ishlar, xizmatlar) eksporti hajmi (mln AQSh dollari), ularning jami eksportdagi ulushi va YaIMdagi ulushi. Qatorlar 2010–2025-yillarni qamraydi; 2010–2019-yillar uchun qayta ko‘rib chiqilgan, so‘nggi yillar uchun dastlabki ma’lumotlar berilgan. Jami eksport va YaIM hajmi qo‘mitaning rasmiy axborotlaridan olindi.

Tahlil uch bosqichda bajarildi. Avval 2017-yil sentabridagi valyuta bozorini liberallashtirish (O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 2-sentabrdagi PF-5177-son Farmoni) chegara nuqtasi sifatida olinib, undan oldingi va keyingi davrlar taqqoslandi. Keyin o‘rtacha yillik o‘sish sur’ati (CAGR) hisoblandi. Nihoyat, natijalar xalqaro empirik baholar bilan solishtirildi. Usul tavsifiy xarakterga ega; u sababiy bog‘liqlikni qat’iy isbotlamaydi, ammo tendensiyalarni aniq ko‘rsatadi.

Natijalar

Birinchidan, liberallashtirishdan keyin kichik biznes eksporti keskin o‘sdi. 2010–2017-yillarda kichik tadbirkorlik eksporti 1,8–3,8 mlrd dollar oralig‘ida tebranib turgan va aniq o‘sish tendensiyasiga ega bo‘lmagan. 2017-yilda u 2 759,3 mln dollarni tashkil etgan bo‘lsa, 2025-yilda 12 382,6 mln dollarga yetdi, ya’ni 4,5 baravar oshdi [6]. Bu o‘rtacha yillik 20,6 foiz o‘sish demakdir (1-rasm).

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

1-rasm. O‘zbekistonda kichik tadbirkorlik subyektlarining eksporti, 2010–2025-yillar, mlrd AQSh dollari

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi, SIAT, 1.10.02.0025-kodli jadval (2026-yil 28-aprel holatiga); 2025-yil – dastlabki ma’lumot.

Ikkinchidan, kichik biznes eksporti jami eksportdan tezroq o‘smoqda. 2020–2025-yillarda mamlakat eksporti 15,1 mlrd dollardan 33,8 mlrd dollarga oshgan, bu yiliga o‘rtacha 17,5 foiz o‘sishni bildiradi [9]. Shu davrda kichik biznes eksporti 3,10 mlrd dollardan 12,38 mlrd dollarga, ya’ni yiliga o‘rtacha 31,9 foizga o‘sgan. Natijada kichik tadbirkorlikning jami eksportdagi ulushi 2017-yildagi 22,0 foizdan 2025-yilda 36,6 foizga ko‘tarildi [7]. 2026-yilning birinchi yarmida bu ko‘rsatkich 47,2 foizga yetgan, eksport hajmi esa 7 479,4 mln dollarni tashkil etgan [13].

Uchinchidan, kichik biznesning YaIMdagi ulushi pasaygan, eksportdagi ulushi esa oshgan. 2017-yilda kichik tadbirkorlik YaIMning 67,4 foizini yaratgan bo‘lsa, 2025-yilda bu ko‘rsatkich 52,2 foizga tushdi. Bu ziddiyatli ko‘rinsa-da, aslida tarkibiy siljishni aks ettiradi: yirik investitsiya loyihalari va sanoatning o‘sishi bilan iqtisodiyotda yirik korxonalar salmog‘i oshdi, kichik biznes esa ichki bozordan tashqi bozorga tobora ko‘proq chiqmoqda. Boshqacha aytganda, kichik biznes iqtisodiyotdagi o‘rnini hajm bo‘yicha emas, balki tashqi bozorga integratsiyalashuv bo‘yicha mustahkamlamoqda.

To‘rtinchidan, kichik biznes eksporti YaIM o‘sishining sezilarli manbaiga aylandi. 2025-yilda O‘zbekiston YaIMi joriy narxlarda 1 849,7 trln so‘mni tashkil etib, real ifodada 7,7 foizga o‘sdi [10]; dollar ifodasida u qariyb 147 mlrd dollarga teng [14]. Demak, kichik biznes eksporti YaIMning taxminan 8,4 foiziga teng hajmga yetgan. Xalqaro baholarni (Frankel, Romer, 1999) qo‘llasak, savdo ulushining bunday oshishi uzoq muddatda aholi jon boshiga daromadga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatishi kutiladi.

Muhokama

Natijalarni talqin qilishda ehtiyotkorlik zarur. 2017-yildan keyingi o‘sishni faqat savdo siyosati bilan izohlab bo‘lmaydi: shu davrda soliq islohoti, tadbirkorlik muhitini yaxshilash va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik bir vaqtda amalga oshirildi. 2020–2021-yillardagi pasayish (ulush 20,0–20,5 foiz) esa COVID-19 pandemiyasi va logistika uzilishlari bilan bog‘liq. Shunga qaramay, valyutani erkin konvertatsiya qilish imkoniyati paydo bo‘lgach, kichik eksportchilarning tushumni rasmiy kanallar orqali olishi osonlashgani, ularning statistikada aks etishini ham oshirgan bo‘lishi mumkin.

Xalqaro tajriba bilan solishtirganda, O‘zbekistonda kichik biznesning eksportdagi ulushi (36,6 %) YeI o‘rtacha ko‘rsatkichiga (2022-yilda 37 %) yaqinlashgan [11]. Biroq oltin eksporti chiqarib tashlanganda bu ulush qanday bo‘lishi va kichik biznes eksportining tovar hamda xizmat tarkibi alohida tahlil talab qiladi. Chunki oltin narxining oshishi jami eksportni ko‘tarib, kichik biznes ulushini sun’iy ravishda pasaytirishi yoki aksincha holatlar yuzaga kelishi mumkin.

Kelgusidagi asosiy omil – JSTga a’zolik. 2026-yil iyul holatiga ko‘ra, Ishchi guruhning 13 ta yig‘ilishi o‘tkazilgan, 35 ta a’zo davlat bilan ikki tomonlama muzokaralardan 33 tasi yakunlangan, qariyb 200 ta normativ hujjat JST qoidalariga moslashtirilgan [12]. A’zolik kichik eksportchilarga eng ko‘p qulaylik berish rejimi, texnik to‘siqlar va sanitariya choralari bo‘yicha shaffof qoidalar, savdoni yengillashtirish kelishuvi orqali bojxona rasmiyatchiligining soddalashuvini kafolatlaydi. Bu esa kichik firmalar uchun aynan qat’iy eksport xarajatlarini pasaytiradi.

Shu bilan birga, savdoni ochish raqobatni ham kuchaytiradi. Import bilan raqobatlashadigan tarmoqlardagi kichik korxonalar uchun o‘tish davri, moliyalashtirish va malaka oshirish dasturlari zarur. Aks holda erkin savdoning foydasi asosan yirik va eksportga allaqachon chiqqan firmalarda jamlanib qolishi mumkin.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

Xulosa

O‘zbekiston tajribasi savdo va valyuta rejimining erkinlashtirilishi kichik biznes eksportini kuchli rag‘batlantirishini ko‘rsatadi: 2017–2025-yillarda uning hajmi 4,5 baravar oshib, jami eksportdagi ulushi 36,6 foizga yetdi. Kichik biznes eksporti YaIMning qariyb 8,4 foiziga teng bo‘lib, iqtisodiy o‘sishning muhim manbaiga aylanmoqda. Ushbu salohiyatni oshirish uchun quyidagilar maqsadga muvofiq: JSTga a’zolikni yakunlash va kichik eksportchilar uchun sertifikatlash hamda bojxona tartiblarini soddalashtirish; kelib chiqish sertifikatini elektron tarzda berish tizimini kengaytirish; eksport statistikasini korxona hajmi va tovar guruhlari kesimida, oltin eksportini alohida ajratgan holda e’lon qilish; import raqobatiga duch keladigan kichik korxonalar uchun maqsadli moslashuv dasturlarini joriy etish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Frankel J. A., Romer D. Does trade cause growth? // American Economic Review. – 1999. – Vol. 89, No. 3. – P. 379–399. DOI: 10.1257/aer.89.3.379.
2. Wacziarg R., Welch K. H. Trade liberalization and growth: New evidence // World Bank Economic Review. – 2008. – Vol. 22, No. 2. – P. 187–231. DOI: 10.1093/wber/lhn007.
3. Irwin D. A. Does trade reform promote economic growth? A review of recent evidence. – NBER Working Paper No. 25927. – Cambridge, MA, 2019. DOI: 10.3386/w25927.
4. Melitz M. J. The impact of trade on intra-industry reallocations and aggregate industry productivity // Econometrica. – 2003. – Vol. 71, No. 6. – P. 1695–1725.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 2-sentabrdagi “Valyuta siyosatini liberallashtirish bo‘yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-5177-son Farmoni.
6. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Kichik tadbirkorlik subyektlarining mahsulot (ishlar, xizmatlar) eksporti hajmi. – SIAT, 2026. URL: https://siat.stat.uz/data/469/?lang=en
7. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Kichik tadbirkorlik subyektlarining jami eksportdagi ulushi. – SIAT, 2026. URL: https://siat.stat.uz/data/402/?lang=en
8. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Kichik tadbirkorlik subyektlarining YaIMdagi ulushi. – SIAT, 2026. URL: https://siat.stat.uz/data/420/?lang=en
9. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston eksporti 35 yilda qariyb 19 barobarga oshgan. – 2026. URL: https://stat.uz/en/press-center/news-of-committee/67396-zbekiston-eksporti-35-jilda-arijb-19-barobarga-oshgan-4
10. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. 2025-yilda O‘zbekiston YaIM hajmi 7,7 foizga o‘sdi. – 2026. URL: https://stat.uz/en/press-center/news-of-committee/66556-2025-jilda-zbekiston-yalpi-ichki-ma-suloti-azhmi-7-7-foizga-sdi-4
11. Eurostat. International trade in goods by enterprise size. – Statistics Explained, 2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/International_trade_in_goods_by_enterprise_size
12. O‘zbekistonning JSTga a’zo bo‘lish jarayoni: navbatdagi muhim uchrashuv. – gov.uz, 2026-yil 25-sentabr. URL: https://gov.uz/en/sanepid/news/view/224257
13. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Kichik tadbirkorlik subyektlarining asosiy ko‘rsatkichlari (2026-yil yanvar–iyun). URL: https://stat.uz/img/press-relizlar/kb_en_p80042.pdf
14. O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi. Why Uzbekistan: economy. – 2026. URL: https://dev.invest.miit.uz/en/reason/economy

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.